

AĞRI YÖRESİNE AİT TÜRKÜLERİN MAKAMSAL ve RİTMİK YÖNDEN İNCELENMESİ

Cengiz ŞENGÜL¹, Ahmet Mutlu TERZİOĞLU²

¹Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Erzurum, TÜRKİYE

²Arş. Gör., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Ağrı, TÜRKİYE

Email: csengul25@hotmail.com, mterzioglu@agri.edu.tr

Özet

Ağrı, Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan, kuzeyinde Iğdır, batısında Erzurum ve Muş, güneyinde Bitlis ve Van illeri ile çevrili olup Türkiye'nin doğuda İran sınırını teşkil eden bir ildir.

Bu çalışma ile TRT Türk Halk Müziği Repertuarında kayıtlı olan türküler, makamsal ve ritmik yönden inceleme altına alınmıştır.

Bu çalışmada, kaynak tarama modeli kullanılmış ve uzman görüşleri doğrultusunda eserlerin makamsal dizileri isimlendirilmiştir.

Yapılan çalışma sonucunda TRT repertuarına kayıtlı 25 eser bulunmuştur. Bu eserlerin, çoğunlukla Uşşak makamında olduğu ve ritmik olarak ise en çok 4/4'lük ritim kalıbının kullanıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ağrı, Türk Halk Müziği, Makam, Ritim

ANALYSIS OF THE FOLKLORIC SONGS INDIGENOUS TO AĞRI REGION IN TERMS OF TONE RHYTHMIC AND MODAL

Abstract

Ağrı, placed in the East Anatolia Region of Turkey, surrounded with Iğdır in its north, Erzurum and Muş in its west, Bitlis and Van in its south is a city border on İran in the east of Turkey.

With this study, the registered folkloric songs in TRT Turkish Folkloric Music Repertoire are analyzed in terms of rhythmic and modal.

In this study, literature review model was used and the modal verses of the works have been named.

As a result of the review, 25 registered works have been found in TRT repertoire. It was determined that these works are mostly in Uşşak modal and 4/4 rhythm is mostly used.

Keywords: Ağrı, Turkish Folkloric Music, Modal, Rhythm

Giriş

Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Murat-Van bölümü içinde kalan yüksek Anadolu yaylasının devamı üzerinde yer alan Ağrı, kuzeyinde Iğdır, batısında Erzurum ve Muş, güneyinde Bitlis ve Van illeri ile çevrili olup Türkiye'nin doğuda İran sınırını teşkil etmektedir.

Yüzölçümü 11.366 km² olan Ağrı, adını Türkiye'nin ve Avrupa'nın bütün dağlarından yüksek olan Ağrı Dağı'ndan alır. Ağrı'nın nüfusu 550 bin dolayındadır.

Ağrı'da merkez ilçe dahil olmak üzere toplam 8 ilçe bulunmaktadır. Bu ilçelerden en büyüğü merkez ilçeden sonra Doğubayazıt, Patnos, Eleşkirt, Diyadin, Taşlıçay, Tutak ve Hamur'dur.

İlin toprakları içerisinde Fırat Irmağı'nın en uzun kolu olan Murat suyu bulunmaktadır. Ayrıca ilin toprakları içerisinde 3 tane de göl bulunmaktadır. Bunlar; Balık Gölü, Şeyhli ve Dunkel gölleridir. İklim bakımından karasal bir özellik gösteren Ağrı'da kışlar sert geçmektedir. Kışın daha çok kar yağışının görüldüğü ilde ilkbahar ve sonbahar kısa sürmekte olup yazlar oldukça sıcaktır (Çetin, 2013:3).

Doğudan Orta Asya'dan gelen göç ve akınların Anadolu'daki ilk uğrağı olan Ağrı bölgesi stratejik konumu nedeni ile tarih öncesi dönemlerde olduğu gibi tarih dönemlerinde de önemini korumuş, tabii kaynakları ile tercih edilen bir yerleşme bölgesi olmuştur (Çetin, 2012: 9).

Birçok uygarlığı bünyesinde barındıran Ağrı coğrafyasının her köşesi, birbirinden değerli ve görenleri hayran bırakan Kalkolitik Çağ'dan Osmanlı'ya kadar uzanan höyük, nekropol, kale gibi arkeolojik alanlar; cami, türbe, İshakpaşa Sarayı gibi mimarlık örnekleri ve Ağrı Dağı, Nuh'un gemisi, Diyadin Kaplıcaları gibi doğal sit alanları ile bezenmiştir olmuştur (Çetin, 2012).

Ağrı ve çevresi Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra, önce Van vilayetine daha sonra da 1914 yılına kadar Erzurum eyaletine bağlı bir sancak olarak, idari taksimatta yerini almıştır (Dayı, 137).

Ağrı, Kafkaslar ve İran'ın Anadolu'ya geçiş güzergâhı üzerinde yer alan Türkiye'nin önemli illerinden biridir. Bu nedenle gerek müziği ile gerekse diğer kültürel özellikleri ile birçok farklı özellikler içerir.

Ağrı yöresine ait türküler, Türkiye'de birçok sanatçı tarafından seslendirilmiş ve toplumun kulağında yer almıştır. Ancak yapılan araştırma sonucunda TRT Repertuarında 25 türkü yer almasına karşın derlenmemiş ve kayıt altına alınmamış bu sayıdan daha fazla türkünün olduğu da tespit edilmiştir.

Bu çalışma ile TRT Türk Halk Müziği Repertuarında kayıtlı olan türküler, makamsal ve ritmik yönden inceleme altına alınmıştır.

Bu çalışmada, kaynak tarama modeli kullanılmış ve uzman görüşleri doğrultusunda eserlerin makamsal dizileri isimlendirilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde, TRT repertuarında yer alan Ağrı yöresine ait türkülerin makamsal ve ritim yönünden incelenmesi yer almaktadır.

Tablo 1.Uşşak Makamı Dizisinde Yer Alan Ağrı Türküleri

Makamı	Eser İsimleri
Uşşak	1. Ağrı dağından uçtum
Uşşak	2. Bacadan gel bacadan
Uşşak	3. Başında mor valalar (Aslıhan)
Uşşak	4. Ben bağa vardım
Uşşak	5. Çıktım çeşme başına
Uşşak	6. Dağları dağlasınlar
Uşşak	7. Demishan'ın yamacı
Uşşak	8. Keman yayı ince kaşın
Uşşak	9. Konma bülbül
Uşşak	10. Küpkıran buz bağladı
Uşşak	11. Küpkıran ovaları
Uşşak	12. Sinesine sinesine
Uşşak	13. Şu dağlar karlı dağlar
Uşşak	14. Tarama yar tarama
Uşşak	15. Şu dağlar karlı dağlar

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere, TRT repertuarına kayıtlı Ağrı yöresine ait Uşşak makamı dizisinde yer alan 15 türkü bulunmaktadır.

Tablo 2. Hüseyini Makamı Dizisinde Yer Alan Ağrı Türküleri

Makamı	Eser isimleri
Hüseyini	1. Kişne kırat
Hüseyini	2. Şehriban (Kavalı çala çala)
Hüseyini	3. Yüksek kunduralarım

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere, TRT repertuvarına kayıtlı Ağrı yöresine ait Hüseyini makamı dizisinde yer alan 3 türkü bulunmaktadır.

Tablo 3. Segâh Makamı Dizisinde Yer Alan Ağrı Türküleri

Makamı	Eser İsimleri
Segâh	1. Arpaçay'ın kenarı
Segâh	2. Dünya servetinden bize kalanın
Segâh	3. İstanbul'a ısmarladım fesimi

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere, TRT repertuvarına kayıtlı Ağrı yöresine ait Segâh makamı dizisinde yer alan 3 türkü bulunmaktadır.

Tablo 4. Çargâh Makamı Dizisinde Yer Alan Ağrı Türküleri

Makamı	Eser İsimleri
Çargâh	1. Kına alim ben sene
Çargâh	2. Merdivenden aşağı
Çargâh	3. Miras hak değil mi

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere, TRT repertuvarına kayıtlı Ağrı yöresine ait Çargâh makamı dizisinde yer alan 3 türkü bulunmaktadır.

Tablo 5. Neva'da Rast Makamı Dizisinde Yer Alan Ağrı Türküleri

Makamı	Eser isimleri
Neva'da Rast	1. Evlerinin önü yonca (Hareli Baso)

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere, TRT repertuvarına kayıtlı Ağrı yöresine ait Neva'da Rast makamı dizisinde yer alan 1 türkü bulunmaktadır.

Tablo 6. Ağrı Türkülerinin Ritim Kalıpları

2/4 Türküler	4/4 Türküler	3/4 Türküler	5/8 Türküler	6/8 Türküler	12/8 Türküler	7/4 Türküler	10/4 Türküler
1. Ağrı dağından uçtum	1. Şehriban	1. Kişne kırat	1. Ben bağa vardım	1. Başında mor valalar	1. Yoncalıdan gazlar çıkar çayıra	1.Çıktım çeşme başına	1.Yüksek kunduralarım
2. İstanbul'a ısmarladım fesimi	2. Sinesine sinesine	2.Dağları dağlasınlar		2. Kına alim ben sene	2. Küpkıran buz bağladı		
	3. Evlerinin önu yonca			3. Merdivenden aşağı	3. Şu dağlar karlı dağlar		
	4. Tarama yar tarama			4. Demishan'ın yamacı	4. Miras hak değil mi		
	5. Arpaçay'ın kenarı			5. Bacadan gel bacadan	5. Küpkıran ovaları		
	6. Kemanın yayı ince kaşın				6. Dünya servetinden bize galanın		
	7. Konma bülbül						

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere, TRT repertuarına kayıtlı Ağrı yöresine ait türkülerin 2'si 2/4'lük, 7'si 4/4'lük, 2'si 3/4'lük, 1'i 5/8'lik, 5'i 6/8'lik, 6'sı 12/8'lik, 1'i 7/4'lük ve 1'i 10/4'lüktür.

Sonuç ve Öneriler

TRT repertuarında Ağrı yöresine ait 25 türkü bulunmaktadır. Bu türkülerin 15 tanesi Uşşak makamı dizisinde, 3 tanesi Hüseyini makamı dizisinde, 3 tanesi Segâh makamı dizisinde, 3 tanesi, Çargâh makamı dizisinde, 1 tanesi ise Neva' da Rast makamı dizisindedir.

Eserler genel olarak incelendiğinde Hüseyini – Uşşak ailesi diye adlandırılan makamlardan oluştuğu görülmektedir. Özellikle Ağrı ve yöresindeki illerde de olduğu gibi yine Segâh ve Çargâh makamı dizisinde eserlere de rastlanmaktadır. Bu eserler içerisinde Neva' da Rast makamı dizisi diye adlandırılan türkü aslında halk müzikçiler arasında asma karar diye adlandırılan türküler içerisinde yer alır. Burada dikkat çeken bir konu da, Ağrı yöresine ait birçok derlenmemiş türkünün bulunmasıdır. Hatta bu konu hakkında çalışmaların yapıldığı da bilinmektedir.

Ağrı yöresine ait TRT Türk Halk Müziği Repertuarında yer alan türküler ritmik yönden incelendiğinde ise, 2'si 2/4'lük, 7'si 4/4'lük, 2'si 3/4'lük, 1'i 5/8'lik, 5'i 6/8'lik, 6'sı 12/8'lik, 1'i 7/4'lük ve 1'i 10/4'lük olduğu görülmektedir.

Bu türkülerin çoğunluğunun 4/4'lük ve 12/8'lik ritim kalıplarından oluştuğu tespit edilmiştir.

Bu çerçevede şu önerilerde bulunulabilir;

- Ağrı yöresine ait yeni türkülerin derlenip, TRT repertuvarına kazandırılması,
- İlçe ve köyleri de içine alan kapsamlı bir alan araştırması yapılması,
- Derlenen ve derlenecek olan eserlerin gerek müzik eğitimi alanında kullanılması gerekse uluslararası müzik etkinliklerinde tanıtılması,
- Bu çalışmanın diğer illerde de uygulanması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Çetin, Y. (2012). *Tarihi Kalıntıları ve Kültürel Değerleri İle Ağrı*, Majans Ofset Tasarım Reklam Basım Yayın Ltd. Şti.

Çetin, Y. (2013). *Ağrı Kültür ve Doğa Varlıkları Envanteri*. Kayseri: Doğu Ofset Matbaacılık Sanayii ve Ltd. Şti.

Dayı E. (2004). “Geçmişten Günümüze Doğubayazıt Bölgesinde Siyasi Gelişmeler”, *Güneşin Doğduğu Yer: Doğubayazıt Sempozyumu Bildirileri*, Apa Tasarım, Yayıncılık ve Baskı Hizmetleri A.Ş.

TRT Türk Halk Müziği Nota Arşivi.